

RECENZIJA
ZA STUDIJU "GLOBALIZACIJA TRGOVINSKE RAZMJENE"
Autora prof. dr. sci. Pere Dotur – Milića

Prema rezultatima savremenih teorijsko-empirijskih analiza i bitna i aktuelna tema ovog našeg vremena jeste proces globalizacije, a u sklopu njega proces trgovinske razmene. To su dva aspekta jedne te iste teme koja zadobija i ima presudnu važnost – životnu važnost za sve: pojedince, grupe, organizacije i institucije. Globalizacija svega, a posebno trgovinske razmene jeste rezultat, prema tim teorijskim sugestijama i empirijskim verifikacijama, neverovatno brzog napretka tehnologije, posebno informacionih tehničko-tehnoloških sredstava, trgovine, finansijskih tokova kao i nastojanja svake zemlje da internacionalizuje što je moguće više, i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu, svojih ekonomskih subjekta. To dovodi da sve što se dešava na našoj planeti više ne predstavlja i nije isključivo lokalni događaj. Globalni okvir analize postaje nov, moćan ključ za razumevanje ekonomskih, političkih i ukupnih društvenih zbivanja, kretanja, promena i modernizacije – postaje bitan i aktuelan kompas za kretanje u lavirintima savremenosti trgovinske razmene. Naime, priroda i proces globalizacije trgovinske razmene, na osnovu kojeg se konstituiše i počinje da dela globalni potredak, nosi sa sobom puno neizvesnosti i rizika: od opasnosti samouništenja planete do neslućenih prometejskih uzleta čovečanstva; od stvaranja monolitnog unipolarnog "gvozdenog svetskog saveza" do multicentrizma, novog prožimanja civilizacija i kultura; od rasprostiranja ekonomske blagodeti trgovinskom razmenom do sve dublje ekonomske provalije između svetova; od rasprostiranja globalne demokratije do autoritarne svetske države. Ishod, zaživljavanje jednog ili drugog toka, nije istorijski determinisan – nije istorijski predodređen. On zavisi od odgovora na nove rizike i izazove kako transnacionalnih elita i moći tako i od konkretno-istorijskih politički odlučujućih grupa. A, i elitama moći i odlučujućim grupama u pružanju tih odgovora služi, kao moćna alatka, nauka – naučna istraživanja, objašnjavanja i razumevanja. Takvu jednu alatku dobili smo sa rezultatima istraživanja dr. sci. Pere Dotur-Milića *ekonomsko-pravnih dimenzija globalizacije trgovinske razmene*.

Autor ove izuzetno značajne naučne studije polazi od empirijske generalizacije da preduzeća koja svoj opstanak, u manjoj ili većoj meri, temelje na razmeni roba i usluga sa inostranstvom, moraju svoju poslovnu politiku, strategiju i taktiku nastupa na inostranom tržištu izvoditi iz globalnog razmišljanja, odnosno svih faktora koji proizlaze iz globalizacije svetskog tržišta. Dr. sci. P. Dotur-Milić, na osnovu naučno validne deskripcije globalizacije trgovinske razmene, posebno njenih ekonomsko-pravnih aspekta i sistematizacije i klasifikacije dosadašnjih saznanja o globalizaciji trgovinske razmene, pristupa kvalitativnoj analizi postojećih političkih i pravnih normi i ekonomskih pokazatelja hrvatskih vanjskotrgovačkih preduzeća. On u ovom izuzetno složenom teorijsko-empirijskom istraživanju polazi od sledeće generalne hipoteze: *proces globalizacije trgovinske razmene je i/ili emancipatorski i/ili porobljivački*. Naime, proces globalizacije, kao izraz i odraz naučno-tehnološkog progressa (tekovina treće i četvrte naučno-tehnološke revolucije) i zakonitosti savremene podele rada i međuzavisnosti otvara put megaintegraciji, preko i pomoću razmene ljudi, ideja, roba i usluga, proizvodnih snaga čovečanstva – njegovom

povezivanju i ujedinjavanju na novoj tehničko-tehnološkoj i socijalnoj osnovi, a što omogućava napredak, promene, razvoj i modernizaciju konkretno-istorijskog društva. S druge strane, proces globalizacije se instrumentalizuje od strane protagonista megakapitala, tj. od strane transnacionalnih korporacija. Time neminovno dolazi u svetskom sistemu do pojave, procesa i odnosa porobljavanja i hegemonije u svetu. Upravo u poslednjih deset godina dolazi do naglog uspona ideologije neoliberalizma i planetarne dominacije snaga megakapitala u liku novog svetskog poretka. U tom kontekstu se neoliberalna globalizacija koristi i upotrebljava kao moćno oružje u borbama protiv tekovina welfare state-a, dok se ideologija globalizma trgovinske razmene transformiše u svojevrzni neoimperijalni projekat hegemonije i unipolarizma, u tendenciju i praksu SAD za globalnom dominacijom u svetu – planetarnom diktaturom.

Interdisciplinarnost predmeta istraživanja, ciljevi i hipoteze zahtevale su uvođenje u koncept analize rezultata: teorija globalizacije i mondijalizacije, teorija razmene, teorija komparativnih prednosti, teorija o političkom sistemu, teorija promena, razvoja i modernizacije, pravnih teorija, teorija o organizaciji i upravljanju, teorija o političkoj kulturi, geopolitičkih teorija, teorija marketinga, poslovne etike, teorija..., kao i geneze razvoja ideje o globalizaciji. Smisao uvođenja rezultata ovih teorija jeste, pored ostalog, promišljanje i spoznaja političkih, pravnih i ekonomskih barijera hrvatske spoljnotrgovinske mreže, a posebno odgovora na pitanja: zašto je nedovoljno pripremljen proces privatizacije, zašto nema promišljene i dugoročne strategije ekonomskih odnosa Republike Hrvatske sa inostranstvom, u čemu je nedorečenost zakonske regulative spoljnotrgovinskog, deviznog, carinskog i bankarskog sistema zemlje, kako i na koji način radikalno menjati mentalni sklop spoljnotrgovinske opretilve?

Svoju istraživačku radoznalost dr. sci. P. Dotur-Milić usmerava prema spoznaji da li u konkretno-istorijskoj praksi postoji neshvaćanje realnosti ekonomskih zakonitosti globaliziranog tržišta i nerazlikovanje pojma leaderskog vođenja preduzeća na međunarodnom tržištu od pojma klasičnog rukovođenja poslovima preduzeća? A, ako postoji kako ono utiče na zaostajanje hrvatskih vanjskotrgovačkih subjekata u međunarodnoj tržišnoj utakmici? U odgovoru na ova, i bitna aktuelna pitanja autor dolazi do nalaza da "hrvatsko gospodarstvo, a posebice vanjskotrgovinski gospodarski subjekti, u razvojnom i strateškom smislu, moraju uzeti, kao temeljno polazište, procese globalizacije pri dugoročnijem planiranju uspješnijeg izlaska na međunarodno tržište i ravnopravnijeg sudjelovanja u međunarodnoj razmjeni roba, usluga, ideja i ljudi, i moraju svoju poslovnu politiku i strategiju nastupa na inozemnom tržištu izvoditi iz globalnog razmišljanja, odnosno svih čimbenika koji proizlaze iz globalizacije svjetskog tržišta. Ovo zbog toga što stanje, pojave, procese i odnose hrvatske vanjskotrgovinske mreže obilježava nedostatak suvremenog planiranja poslovne strategije i marketinškog pristupa izlasku hrvatskih vanjskotrgovinskih poduzeća na tržišta pojedinih zemalja."

Naime, autor je na osnovu temeljnih analiza procesa evolucije i internacionalizacije vanjskotrgovinskog preduzeća interdisciplinarno analizirao proces odlučivanja hrvatskih vanjskotrgovinskih preduzeća. Prema njegovim nalazima Republika Hrvatska od 1993. godine beleži stalni porast robne razmene, koga obeležava bitno dinamičniji rast uvoza nego izvoza - neprestano raste deficit vanjskotrgovinske bilanse. Analizirajući strukturu hrvatskog izvoza i strukturu uvoza, dr. sci. P. Dotur-Milić dalje konstatuje da "najveći dio trgovinske razmjene RH odnosi se na tržište EU (u 1998. 47,6% izvoza i 59% uvoza), iako se udio našeg izvoza na to tržište konstantno smanjuje, najvećim dijelom zbog pojave proizvođača

iz istočnoeuropskih zemalja kojima naši izvoznici ne uspijevaju cjenovno konkurirati (oni naime imaju temeljem europskih sporazuma praktično bescarinski pristup tržištu EU). Također je u 1998. zabilježen pad izvoza za 15,7%, te uvoza za 3,5% u razmjeni s tržištem zemalja CEFTA-e. Međutim zabrinjava veliki deficit u razmjeni s razvijenim tržištima. Otuda potreba da se na znanstvenoj osnovi promisli što su razlozi takovim procesima”.

Da bi spoznao, objasnio i razumeo procese vanjskotrgovinske razmene autor istražuje relaciju: ideja – institucija – norme – socijalna akcija – rezultat, a posebno odnos ideja – institucija – norma(e). Ovo zbog toga, što prema metodološkoj literaturi i rezultatima teorijsko-empirijskih istraživanja, mnoge ideje o globalizaciji trgovinske razmjene nisu dovoljne, bez obzira koliko one bile savremene i humane. I najbolje ideje se realizuju tako što se kvare, ali njihovo kvarenje ne nastaje toliko u socijalnoj akciji (samom činu trgovinske razmene) koliko u prethodnim fazama – u fazama institucionalnog oblikovanja ideja, zatim u fazi normativnog uređenja trgovinske razmjene. “Na ovim relacijama”, prema nalazima dr. sci. P. Dotur-Milića, “nastaju slijedeći problemi: teškoće transformacije ideje o globalizaciji trgovinske razmjene na nivo institucija nastaju tako što ni najadekvatnija, pa ni najbolja institucija ne može da izrazi svo bogatstvo ideje, pa nastaju redukcije – institucije (organizacije teritorijalno-političkog i radno-funkcionalnog sustava upravljanja) reduciraju mnoge sadržaje ideja o globalizaciji trgovinske razmjene; još veće su teškoće ako se za određene ideje globalizacije trgovinske razmjene ponude i oblikuju institucije i organizacije koje vulgarizuju sadržaj trgovinskih procesa i odnosa; teškoće nastaju i tada kada se institucije od sredstva za realizaciju ideja pretvore u ciljeve, kada dobije primat institucija i organizacija nad idejom, kada na mjesto cilja (na mjesto ideje) dođe sredstvo (institucija, organizacija), što je često u praksi, kada pobjeđuje institucija umjesto ideje; a pod pretpostavkom da su usklađeni odnosi između ideje i institucije (organizacije), teškoće u realizaciji ideje mogu nastati na relaciji ideja o globalizaciji trgovinske razmjene – norma (domaće i/ili inozemne), to jeste kada pretjerani i neadekvatni normativizam priguši ideju i instituciju (organizaciju), kada se nepotrebno normira svaki detalj umjesto da se ostavi dovoljno prostora za slobodno djelovanje vanjskotrgovinskih poduzeća. Ovakve procese redukcionizma, prema nalazima dr. sci. P. Dotur-Milića, “proizvodi normativni sustav Republike Hrvatske, posebno onaj koji se odnosi na trgovačku djelatnost”. Zbog toga on, radi celovitosti analize postojećeg stanja vanjske trgovine Republike Hrvatske, kritički promišlja zakonsku regulativu, posebno Zakon o trgovini “koji uređuje uvjete za obavljanje trgovačke djelatnosti na domaćem tržištu, uvjete za obavljanje trgovine s inozemstvom, privremeni izvoz i uvoz, posebne oblike trgovine s inozemstvom, zaštitne mjere pri izvozu i uvozu, obavljanje gospodarskih djelatnosti u inozemstvu, osnivanje stranih predstavništava u Republici Hrvatskoj, prava fizičkih osoba pri izvozu i uvozu, ograničavanja obavljanja trgovine, nepošteno tržišno natjecanje, nadzor i upravne mjere, kaznene odredbe”. Na osnovu ove temeljne analize dr. sci. P. Dotur-Milić zaključuje da:

- “Zakonom nisu posebno razgraničeni uvjeti za obavljanje trgovine na domaćem tržištu i obavljanje trgovine s inozemstvom, niti su ti uvjeti detaljno i precizno utvrđeni, već se pitanje propisivanja uvjeta za obavljanje trgovine prepušta ministru nadležnom za trgovinu, te podzakonskim aktima ili drugim propisima i rješenjima na razini države ili županije (posebice kada je riječ o trgovini na veliko i malo i trgovačkom posredovanju”;

- “Donošenjem nove Carinske tarife stvoreni su preduvjeti za viši stupanj transparentnosti hrvatskog gospodarstva u njegovim naporima da se ravnopravno uključi u međunarodnu trgovinu, međunarodne ekonomske integracije i međunarodne institucije”;
- “Potencijalne tržišne mogućnosti nisu ničim ograničene, a razvitak poduzetništva i liberalizacija zakonskih propisa omogućuju poslovnim partnerima iz svih zemalja svijeta da nađu svoj interes u poslovanju s hrvatskim poduzećima i ostvare povoljnije komercijalne i financijske uvjete na hrvatskome tržištu”, I
- “Veliko značenje u daljnjem unapređenju i razvitku ekonomskih odnosa Republike Hrvatske s inozemstvom te uključivanju njezina gospodarstva u globalno tržište ima njezin vanjskotrgovinski, devizni i carinski sustav, koji će se i dalje nadograđivati sukladno zahtjevima i potrebama domaće gospodarske prakse, ali i prilagođavati normama inozemne gospodarske prakse, posebice kada se ima na umu nužnost mnogo snažnijeg razvijanja ekonomskih odnosa Hrvatske s inozemstvom”.

Autor u ovoj izuzetno inspirativnoj studiji konstatuje da “sve veća internacionalizacija poslovanja u suvremenim ekonomskim odnosima dovodi do brzog razvoja međunarodnih ekonomskih organizacija i integracija. Tom procesu pogoduje i nemogućnost tržišne regulative mnogih ekonomskih parametara na globalnoj svjetskoj razini, gdje se prelamaju različiti globalni i parcijalni interesi pojedinih država i gospodarskih subjekata”. Povezivanje država u međunarodne ekonomske organizacije i integracije, prema nalazima dr. sci. P. Dotur-Milića, “ima mnoge dobre, ali i loše posljedice. Iako, s jedne strane, povezivanje dovodi do zadovoljavanja različitih zajedničkih i parcijalnih interesa država članica, s druge strane globalno svjetsko tržište razbija na pojedine regionalne zatvorene cjeline.” Prema empirijskim iskustvima integracije djevu ili više država “mogu biti različitih oblika i na različitim stupnjevima povezanosti, što znači da se u međunarodnoj praksi razlikuju tipovi međunarodnih ekonomskih integracija kao npr. slobodne trgovinske zone, carinske unije, zajedničko tržište te ekonomske i političke unije.

Ekonomske integracije predstavljaju jedan od glavnih procesa koji djeluju na svjetsko tržište od kraja II. svjetskog rata. Zemlje su motivirane na ekonomsko integriranje jer im ono omogućava efikasnije korištenje vlastitih resursa i ekonomije razmjera na većem tržištu kojeg čine tržišta svih zemalja članica, a glavna korist koju očekuju jest brži gospodarski rast i razvoj. Također, jedan od ciljeva udruživanja jest i koncentracija, odnosno raspodjela ekonomske moći. Smanjenje trgovinskih prepreka unutar unutar integracije potiče konkurenciju i tako djeluje dinamički na gospodarstva zemalja članica. Neefikasna i monopolistička nacionalna poduzeća gube zaštitu koju su uživala i prisiljena su na promjene. Također grupa zemalja može odlučiti o pomoći nekom velikom poduzeću ili industriji u slučaju kada matična zemlja to nije u stanju samostalno učiniti. Ekonomske integracije međusobno se razlikuju prema stupnju formalne integracije. Također, ciljevi koji se žele ostvariti u okviru integracije su raznovrsni, mogu biti vrlo ambiciozni i uključivati čak političku integraciju”. Autor dalje konstatuje da “iako su mogući razni oblici integracije u praksi su najviše korištene integracije u obliku slobodnih trgovinskih zona, carinskih ekonomskih unija”, čije konkretne oblike on kritički promišlja.

Na osnovu rezultata do kojih je došao autor na osoben način procjenjujući mogućnosti i šanse hrvatskih vanjskotrgovinskih preduzeća predlaže osnivanje Hrvatske agencije za promociju izvoza (HAPI), pomoću i preko koje “bi se

promovirao izvoz hrvatskih proizvoda i usluga više razine dodane vrijednosti, s ciljem ostvarivanja njihove konkurentnosti u dinamičkom međunarodnom gospodarskom okruženju osiguravanjem odgovarajućeg sustava tržišnih informacija i efektivnih marketinških strategija, te stvaranjem pretpostavki za primjenu odgovarajućih poticajnih financijskih i kreditnih programa. Kao takva, HAPI bi bila u funkciji sustavnog smanjivanja debalansa hrvatske vanjskotrgovinske bilance, te zaokreta u trendovima vanjskotrgovinske bilance. HAPI u tom smislu bi imala funkciju jedne od najvažnijih institucija u postizanju konkretne izvrsnosti hrvatskoga gospodarstva, a slijedi iskustva tzv. Trade Promotion Agencies (TPI) industrijskih i novoindustrijaliziranih zemalja". Naime, autor smatra da "kao mala zemlja u tranziciji, Hrvatska svoje konkurentne prednosti mora identificirati u odabranim sektorima i klasterima proizvodnje i ostvariti ih u odgovarajućim tržišnim nišama, ali će puni ekonomski učinci biti ostvareni tek u međunarodnoj razmjeni, suglasno procjenama da je čak između 70%-80% bruto domaćeg proizvoda (GDP) potrebno ostvariti inozemnim tržištima ili s inozemnih tržišta.

Za ostvarivanje takvog visokog stupnja uključenosti našeg nacionalnog gospodarstva u međunarodnu razmjenu i međunarodne gospodarske asocijacije, uz istodobno održavanje pa i povećavanje nacionalnih konkurentnih prednosti i nacionalnog gospodarskog suvereniteta, potrebno je ostvariti određene pretpostavke.

Mora se, nažalost, konstatirati da po svim bitnim razdjelnicama ne postoji potrebna osvještenost, a što je još važnije, niti potrebne analitičke, strategijske i druge pretpostavke osmišljavanja integracije Republike Hrvatske u međunarodnu razmjenu. Koncentriranjem na svega nekoliko apriorno izvedenih nosivih pravaca hrvatske međunarodne razmjene, zapravo se bitno reduciraju moguće brojne i suptilnije opcije, koje Hrvatska mora domisliti kako bi osigurala trajniji rast svojega gospodarstva i razvoj svoje društvene strukture."

Rezultati istraživanja su pisani jasnim stilom i jezikom i pregledno struktuisani, tako da izlaganje problematike teče prirodno i logično. Dr. sci. P. Dotur-Milić polazi od uočavanja problema, zatim daje utemeljenu i jasnu kritičku analizu dosadašnjih teorijskih i konkretno-istorijskih rešenja problema globalizacije trgovinske razmene, da bi na kraju ponudio validne odgovore, to jeste modele prilagođavanja hrvatskih vanjskotrgovinskih preduzeća globalizaciji svetskog tržišta. Monografija, u celini, ima svojstva potpunosti, povezanosti, edukativnosti i upotrebljivosti što je čini vrednim teorijskim, stručnim i praktičnim delom i značajnim doprinosom kako naučnom istraživanju fenomena globalizacije, odnosno njegove organizacije i upravljanja, tako i praktičnom funkcionisanju hrvatskih vanjskotrgovinskih preduzeća.

Naučna, stručna i šira javnost će objavljivanjem ove knjige dobiti višestruko vredno delo. Naučna studija "*GLOBALIZACIJA TRGOVINSKE RAZMJENE*" prof. dr. sci. P. Dotur-Milića ima bezrezervni i obavezni imprimatur.

Akademik prof. dr Milan Galogaža
Akademik prof. dr Božidar Leković
Akademik prof. dr Milan Miljević